

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У ПОЛІТИЦІ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено питання формування державних соціальних стандартів у політиці доходів населення з урахуванням глобальних змін, які відбуваються у світовій та українській економіці. Визначено основні фактори, що впливають на формування рівня соціальних стандартів. Запропоновано нові підходи та принципи до встановлення соціальних стандартів.

In the article investigational questions of forming of state social standards in the policy of profits populations are investigated taking into account global changes, which take place in a world and Ukrainian economy. Basic factors which influence on forming of level of social standards are determined. The new approaches and principles for establishment of social standards are proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування в Україні ринкових відносин обумовило потребу вироблення адекватної соціальної політики, яка б сприяла забезпеченню достатнього рівня споживання матеріальних, соціальних та культурних благ усіма верствами населення. При цьому основною її метою стає покращення матеріального становища та умов життя населення, забезпечення ефективної зайнятості населення та конституційних прав громадян у сфері соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, культури. Основним інструментом реалізації державної соціальної політики є розробка та впровадження соціальних програм. В Україні особливої уваги потребує вирішення проблем, пов'язаних з подоланням бідності, забезпеченням державних соціальних стандартів життя та підвищення реальних доходів населення. Враховуючи глобальні зміни, які відбуваються у світовій економіці, посилення ролі демократії та громадянського суспільства, активізації діяльності інституцій суспільно-добровільного сектору економіки у сфері надання соціальних послуг населенню, виникає об'єктивна необхідність перегляду чинної системи соціальних стандартів в напрямку адаптації їх до нових умов існування. Отже, питання встановлення соціально орієнтованих державних стандартів у політиці доходів населення має надзвичайне важливе та актуальне значення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Окремі аспекти використання соціальних стандартів та гарантій у системі соціальної політики розглядаються в працях українських, та зарубіжних вчених, зокрема Н. Баранової, Д. Богині, І. Бондар, Н. Волгина, Н. Горелова, О. Давидюк, А. Єлесеєва, А. Колота, Т. Кір'ян, Е. Лібанової, В. Мандибури, О. Новікової, С. Синчука, М. Шаповала та інших. Але, незважаючи на велику кількість наукових та практичних розробок в цій сфері, у вітчизняній науці відсутні комплексні дослідження соціальних стандартів у сфері доходів населення та проблематики їх запровадження в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однією із ознак ефективної системи соціального забезпечення в державі є існування якісної системи соціальних стандартів, які не лише закріплені у нормативно-правових актах, але виконуються та реалізуються на практиці. Соціальні стандарти та гарантії є визначальними у державній соціальній політиці щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах та послугах, а також для формування фінансових ресурсів, що спрямовуються на їх реалізацію. Вони дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечити високі стандарти життя та рівний доступ її громадян до суспільних благ та послуг. Держава зобов'язана забезпечити всім громадянам достатній рівень доходів та якість

життя. В основі розробки політики доходів населення лежить державне регулювання показників мінімальної заробітної плати (далі – МЗП), яка згідно українському законодавству є державною соціальною гарантією, та прожиткового мінімуму (далі – ПМ), що є соціальним стандартом. В існуючих дослідженнях соціальних стандартів недостатньо опрацьовані питання методологічного забезпечення системи державного регулювання доходів населення в умовах поглиблення майнової диференціації населення та загострення протиріч у вітчизняній економіці, особливо у періоди циклічних світових фінансово-економічних криз.

Постановка завдання. Метою статі є аналіз вітчизняної системи соціальних стандартів у сфері доходів населення, виявлення недоліків у її формуванні та окреслення основних шляхів їх підвищення з урахуванням міжнародних, європейських вимог та реалій українського ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування соціальних стандартів та створення системи соціальних гарантій та нормативів розпочався в державі із прийняттям Закону України «Про прожитковий мінімум» та Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

У Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначено поняття «державні соціальні стандарти», «державні соціальні гарантії», «прожитковий мінімум», «соціальні норми та нормативи», «нормативи витрат». Принципами формування державних соціальних стандартів та нормативів є: забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного; законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів та нормативів; диференційований за соціально-демографічними ознаками підхід до визначення нормативів; наукове обґрунтування норм споживання та забезпечення тощо.

У зазначеному законі державні соціальні стандарти визначені як «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних соціальних гарантій». Закон також стверджує, що базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум, в свою чергу, в законі визначено як «вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних та культурних потреб особистості» [1].

На думку автора, жодне з цих визначень не відповідає сутності зазначених понять, а також одному з основних принципів формування державних соціальних стандартів та нормативів – забезпеченню, визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного. Особливо не відповідає сутності поняття «соціальні стандарти». Слід зазначити, що соціальним вважається все, що пов'язано з життям та стосунками людей у суспільстві. Крім того, соціальний – це сформований умовами суспільного життя, певного середовища, ладу. В іншому значенні поняття «соціальний» трактується як життєво необхідний, життєво важливий. Слово стандарт походить від англійського «standard», що в буквальному перекладі означає норма. «Стандарт в широкому розумінні це – зразок, еталон, модель, що приймаються як похідні для співвідношення з ними інших подібних об'єктів» [2, с.127].

У статті надано декілька визначень стандарту стосовно соціальної сфери, що пропонуються в економічній літературі. «Стандарт – це свого роду планка у задоволенні наших потреб, яку держава не повинна знижувати» [3], або «стандарт у широкому розумінні – це будь-яка норма, що вироблена суспільством з метою упорядкування

життєдіяльності людини» [4, с.42]. За іншим визначенням «соціальний стандарт, з одного боку – цільовий орієнтир, на досягнення якого спрямована соціальна політика, з іншого – засіб, за допомогою якого може визначатися обсяг ресурсів, необхідних для досягнення певного рівня забезпеченості та задоволення потреб населення» [5, с.213].

Визначаючи поняття «соціальні стандарти» необхідно, виділити два аспекти: з одного боку, визначення стандарту через його сутність та результати, що очікуються в процесі упорядкування життєдіяльності людини, з іншого – через реалізацію на практиці шляхом розробки стандартних елементів, структур, методик. З цієї точки зору більш обґрунтованим, на погляд автора, є підхід до визначення сутності соціальних стандартів, що надається в учбовому посібнику «Політика доходів та якість життя населення» під редакцією Н. А. Горелова, а саме: «соціальні стандарти – це основні вимоги, що висувуються до розвитку соціальної сфери, якості життя, тощо. На основі аналізу їх дотримання можливо визначення рівня життя. Розробка та впровадження соціальних стандартів є складним завданням. На практиці, враховуючи це, розробляється багаторівнева система соціальних стандартів з виділенням мінімальних соціальних нормативів» [6, с.142]. Слід зазначити, що на сьогодні сформувано різні напрямлення у наукових дослідженнях щодо визначення системи показників якості життя населення. Найбільш повною, на погляд автора, є система, що розроблена ООН, яка включає 186 індикаторів, поєднаних у 12 основних груп: демографічні характеристики населення; санітарно-гігієнічні умови життя; споживання продуктів харчування, житлові умови та забезпеченість споживчими благами тривалого користування; освіта та культура; зайнятість і умови праці; доходи та витрати населення; вартість життя і споживчі ціни, транспортні засоби; організація відпочинку; фізкультура та спорт; соціальне забезпечення; свобода людини [7, с.17].

Соціальні стандарти встановлюються та гарантуються державою. Саме вона зобов'язана забезпечити всім громадянам достатній життєвий рівень. Це зазначено в ст. 48 Конституції: «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [8].

Аналізуючи визначення прожиткового мінімуму, який названо в законі базовим соціальним стандартом, можна констатувати, що воно суперечить самому поняттю стандарт. Мінімальні набори послуг, по-перше, ніколи не можуть бути стандартом, це суперечить самому поняттю стандарт, а по-друге, вони не можуть задовольнити «основні соціальні та культурні потреби особистості».

Обсяг прожиткового мінімуму містить два елементи – фізіологічний та соціальний. Фізіологічний мінімум – це вартісне вираження матеріальних цінностей, найнеобхідніших для існування людини. У світовій практиці він становить 85–87% загального прожиткового мінімуму, а решта припадає на соціальну частину – певний набір духовних цінностей мінімально прийняттого рівня життя.

Не дивлячись на те, що прожитковий мінімум на одну особу і для основних соціально демографічних груп із року в рік зростає, він ледве дозволяє забезпечити первинні або фізіологічні потреби людини (головним чином – здорової, оскільки цей мінімум не враховує вартість ліків та лікування) та практично ігнорує соціальні потреби, які є невід'ємною складовою гідного життя.

На жаль, стандартів, що визначають рівень та якість життя в Україні не існує. Останніми роками країна вирішувала складні соціальні проблеми не маючи відповідної концепції. В основу соціальної політики нашої держави покладені соціальні мінімуми. На відміну від соціального мінімуму, соціальний стандарт – це гарантія високого рівня та якості життя, який держава зобов'язується забезпечити громадянам. Як відомо, якість життя – це індикатор, за яким оцінюють успішність країни. Для розроблення ефективних соціальних стандартів необхідно виробити чітку соціальну стратегію держави. Державні бюджети на наступні роки також потрібно формувати з точки зору соціальних стандартів. Тобто, бюджетна політика має бути спрямована на всебічне врахування інтересів пересічної людини, громадянина.

Удосконалення сучасної політики доходів багато в чому залежить від державного регулювання МЗП, рівень якої за законодавством України має бути не нижчим у порівнянні з розміром реального прожиткового мінімуму. Тобто в Україні законодавчо прийнято нормативний підхід до визначення МЗП, як державної соціальної гарантії, вартісна величина якої зорієнтована на прожитковий мінімум та повинна зростати випереджаючими темпами у порівнянні з темпами підвищення майбутньої інфляції. Однак однозначна орієнтація МЗП на прожитковий мінімум для працездатних осіб у методологічному сенсі, на погляд автора, є некоректною. Після зрівняння з листопада 2009р. розмірів МЗП та ПМ для працездатних осіб, що було по-суті прогресивним кроком на той період часу, у подальшому політика, орієнтована на дану зрівнялівку, залишається політикою дешевої робочої сили.

По-перше, прожитковий мінімум у даному випадку береться той, який розрахований на працездатну особу, а МЗП, виконуючи відтворювальну функцію повинна на мінімальному рівні задовольняти потреби працівника та його родини. Ця вимога щодо розміру МЗП впливає із вартості робочої сили, яка згідно трудової теорії вартості забезпечує відтворення робочої сили потрібного професійно-кваліфікаційного рівня. А за більш пізнішими класичними економічними теоріями вартість робочої сили формується, виходячи із розширеного її відтворення, що пов'язано із вимогами до підвищення кваліфікації працівника та необхідністю утримання членів його родини. Тобто розмір МЗП, орієнтований на прожитковий мінімум для працездатних осіб, не враховує сімейної складової середньої за чисельністю осіб родини. Разом з тим, у Конвенції МОТ 131 при встановленні мінімальної заробітної плати пропонується враховувати потреби не лише самих працівників, а й членів їхніх сімей; вартість життя в країні; соціальні допомоги; рівень життя різних соціальних груп; економічні прогнози; продуктивність праці; перспективи щодо рівня зайнятості. Конвенція передбачає необхідність створення та функціонування особливої процедури щодо постійного контролю за станом оплати праці, встановлення й перегляду розміру мінімальної заробітної плати. Тобто доцільно розглядати розмір МЗП відповідно до вимоги МОТ щодо сімейної складової норм статті 48 Конституції України стосовно права кожного члена сім'ї на достатній життєвий рівень. На думку автора, з огляду на повноцінну середньостатистичну родину, яка має двох дітей та двох працюючих батьків, рівень МЗП при його орієнтації на ПМ, повинен бути вище на 1,5 рази.

По-друге, прожитковий мінімум повинен відповідати фактичному споживчому кошику, який має тенденцію до постійного зростання. Тому методологія законодавчого встановлення цього соціального стандарту має не тільки суттєву інерційність, що обумовлює відставання МЗП від фактичного прожиткового мінімуму, але й не враховує його прогнозного значення. На погляд автора, розмір МЗП за існуючою методологією її орієнтації на прожитковий мінімум, не забезпечує, та не буде у найближчій перспективі відповідати навіть вимогам простого відтворення робочої сили. Для цього потрібно, щоб прожитковий мінімум, затверджений законодавчо, хоча б наблизився до свого фактичного рівня. Тому його, насамперед, необхідно встановлювати на рівні попереднього періоду. Краще якщо це буде квартал.

Згідно економічної теорії трудової вартості робочої сили заробітна плата являє собою виробничі витрати, які формують собівартість продукції. А у відповідності до економічних теорій факторів виробництва та маржиналізму гранична продуктивність праці формує ціну виробництва.

Тобто ціна робочої сили конкретного працівника більш кореспондує із кінцевими результатами діяльності підприємства, з ціною створеної продукції, що відповідно до економічних теорій факторів виробництва та маржиналізму формує показники заробітної плати, серед яких МЗП забезпечує саме відтворювальну функцію. Водночас відрив МЗП від макrorівневого кінцевого результату суперечить неокласичним економічним теоріям. Тому розрахунок прогнозованої МЗП повинен здійснюватися відповідно до завдань економічного зростання, орієнтуючись на перспективи підвищення рівня продуктивності праці, на Стратегію національної модернізації «Україна - 2020». Враховуючи, що природа розрахунку

МЗП носить нормативний характер, їй необхідно надати функцію формування тарифної системи, що сприяє соціальному захисту найманих працівників. При цьому, за висновками експертів ООН гарантований мінімум заробітної плати, відчутний до трудової мотивації працівників не може бути меншим ніж 3 дол. США за годину (за нинішнім курсом долара в Україні майже 24 грн.). Але відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2012 рік» мінімальний погодинний розмір зарплати з 1 січня 2012 р. становить 5,66 грн, тобто в 4,24 рази менший [9].

Проте заробітна плата працівника при розвинутих відносинах соціального партнерства повинна бути не меншою за складений її розмір на регіональному, вітчизняному ринках, а в умовах теперішньої глобалізації - орієнтованою на міжнародний ринок праці. У такому разі заробітна плата стає не тільки основним, але й достатнім джерелом доходів населення.

За європейськими стандартами (вимогами Європейської соціальної хартії) досягнутий розмір середньомісячної заробітної плати (далі – СНЗП) рекомендовано орієнтувати в оцінці межі забезпеченості населення на 2,5 прожиткових мінімуми, як на критерій бідності. Вітчизняними ученими доведено різні співвідношення між цими індикаторами. Наприклад, В. Латік та В. Мушчиніна пропонують межу малозабезпеченості працюючих, виходячи з українських реалій, визначити критерієм, коли рівень СНЗП дорівнює 1,5–2,00 ПМ [10, с.58].

Аналіз співвідношення СНЗП та державних соціальних стандартів наведено у табл. 1 показує, що в останні роки на Україні коефіцієнт цього співвідношення досягнуто на рівні 2,4–2,6, але неможливо стверджувати, що відбувається підвищення добробуту. На це питання можна справедливо відповісти, коли соціальний стандарт прожиткового мінімуму відповідатиме сучасному споживчому кошику. Проте ще у 2008 році, за результатами проведеного соціологічного дослідження співробітниками НДІ праці при виконанні наукової теми «Соціальний захист населення в умовах підвищення споживчих цін», прожитковий мінімум для працюючої людини, респондентами (викладачами кафедр управління персоналом на всеукраїнській науково-практичній конференції), був визначений в розмірі 1379 грн., хоча за паритетом купівельної спроможності у той період часу гривна була значно сильніша [11, с.96].

Таблиця 1

Динаміка співвідношення середньомісячної номінальної заробітної плати та державних стандартів [12] (на кінець року)

Рік	СНЗП, грн.	МЗП, грн	Індекс Кейтса, %	Співвідношення СНЗП та МЗП, рази	ПМ для працездатних осіб, грн.	Співвідношення СНЗП та ПМ, рази	Питома вага МЗП у ПМ, %
2005	806,2	300,3	37,2	2,7	453,0	1,8	66,3
2006	1041,0	332,0	31,9	3,1	505,0	2,1	65,7
2007	1351,0	460,0	34,0	2,9	568,0	2,4	81,0
2008	1806,0	605,0	33,5	3,0	669,0	2,7	90,4
2009	1906,0	744,0	39,0	2,6	744,0	2,6	100,0
2010	2239,0	922,0	41,2	2,4	922,0	2,4	100,0
2011	2633,0	1004,0	38,1	2,6	1004,0	2,6	100,0
2012	3025,0	1134,0	37,5	2,6	1134,0	2,6	100,0
2012/2005, %							
	375,2	378,0	+0,3	-0,1	250,3	+0,8	33,7

Відомо, що у країнах ЄС при встановленні розміру мінімальної заробітної плати орієнтуються на рівень та динаміку середньої номінальної зарплати за допомогою індексу Кейтса. Чим більший розмір індексу Кейтса, тим сильніше МЗП впливає на формування

первинних доходів. Проте позитивного впливу МЗП можна досягти, якщо її розмір досягає 60–70% середньомісячної зарплати. Враховуючи надвисоку експлуатацію робочої сили, на даному етапі соціально-економічного розвитку можна збільшувати МЗП нормативно-законодавчими методами, орієнтуючись при цьому на динаміку та темпи зростання ВВП, продуктивності праці та середньої заробітної плати, як це робиться в США, Франції, Нідерландах. Збільшення МЗП не тільки сприяє зростанню номінальної зарплати, але й виправляє міжпосадову, міжпрофесійну, міжкваліфікаційну та міжрегіональну диференціацію оплати праці. На Україні у розглянутій динаміці індекс Кейтса майже не змінився, складаючи відповідно 37,2% (2005р.) та 37,5% (2012р.). Таке низьке значення індексу Кейтса обумовлено як суттєво нижчим, порівняно з країнами ЄС, розміром МЗП, так і через низький рівень середньомісячної номінальної заробітної плати. Відзначені співвідношення визначались при послідовному збільшенні у розглянутій динаміці державних соціальних стандартів. Так, при збільшенні у розглянутій динаміці СНЗП на 375,2%, МЗП була встановлена у 2012 році більшою у порівнянні з 2005 роком на 378,0%, а розмір прожиткового мінімуму виріс на 250,3%. При цьому з 2009 року МЗП дорівнювала розміру ПМ.

Зазначені зміни, що відбулися у цих соціальних стандартах, вплинули на результати розрахунків проаналізованих співвідношень. Так, зростання МЗП покращило індекс Кейтса, а підвищення стандарту прожиткового мінімуму, навпаки, погіршує співвідношення між середньомісячною номінальною заробітною платою та ним, якщо СНЗП залишається незмінною або повільно зростає, що є характерним для сучасної української економіки. Тому, в підтягненні проаналізованих співвідношень до рівня європейських стандартів необхідно відчутне зростання середньомісячної номінальної зарплати на умовах, коли водночас збільшується МЗП, а розмір прожиткового мінімуму постійно оновлюється та відповідає реальному споживчому кошику.

Дослідники індексу Кейтса сьогодні розглядають його як найважливіший індикатор в системі оплати праці. Але, наприклад, в порівнянні регіонів України за цим індикатором, найкращим він буде там, де середньомісячна номінальна заробітна плата є найнижчою через те, що мінімальна зарплата, як соціальна гарантія, встановлюється державою для всіх областей України однаковою. Дійсно малий розмір МЗП формує занижену вартість та ціну робочої сили, негативно впливає на соціальний клімат. Проте підвищення розміру МЗП повинно бути економічно обґрунтованим, а не політичним рішенням. Але його підвищення у разі доказів надмірної експлуатації найманого працівника сприяє зростанню питомої ваги витрат на оплату праці в операційних витратах з реалізованої продукції, що є реальним чинником зростання СНЗП. При цьому роботодавці жваво реагують на зростання МЗП, відмічаючи в таблиці працівника як не повний робочий день (зміну). Тому є доцільним перехід на погодинну оплату праці.

Виходячи з наведеного, інституціонально-методичний підхід вимагає, насамперед, економічного обґрунтування прожиткового мінімуму. Це досягається шляхом вдосконалення методології формування та оптимізації набору продовольчих, непродовольчих товарів та послуг із врахуванням сучасних потреб людини. У зв'язку з цим слід зауважити, що склад споживчого кошика, що є основою розрахунку прожиткових мінімумів, не переглядався з 2000р. Тому норми, закладені у прожитковому мінімумі, апіорі будуть нижчими за фізіологічні потреби, а набір непродовольчих товарів не буде повністю забезпечувати основні потреби сучасної людини. Цей висновок було підтверджено результатами раніше проведеного соціологічного дослідження, яким було одержано репрезентативні дані відносно того, що теперішній розмір ПМ не враховує низки життєво необхідних витрат: на будівництво, купівлю житла, його оренду, на освіту, утримання дітей у дошкільних закладах, навчання у професійних закладах тощо.

Сьогодні додатково активізувалася проблема включення до складу прожиткового мінімуму витрат на платні послуги з охорони здоров'я, на ремонт, заміну побутової техніки. У структурі ПМ для працюючого населення не закладено прибуткового податку для

фізичних осіб. Тобто сьогодні існують два соціальних стандарти: законодавчо встановлений, на підставі якого офіційно ведуться розрахунки, здійснюються перерахунки соціальних витрат та фактичний, що відображає реальну вартість життя. При цьому фактичні та законодавчо затверджені величини прожиткових мінімумів на сьогодні не узгоджені. Зокрема, розміри прожиткових мінімумів на кінець наступного року плануються меншими, ніж досягнутий їхній фактичний рівень за попередній рік.

Занижений плановий рівень ПМ у порівнянні з фактичним сьогодні обґрунтовується деякими економістами тим, що на його основі розраховуються всі соціальні гарантії (мінімальна заробітна плата; мінімальна пенсія за віком разом з грошовою допомогою; мінімальний розмір допомоги по безробіттю; допомога по догляду за дитиною до досягнення нею 3 років; допомога на поховання тощо). Таке зростання розмірів прожиткового мінімуму трактується ученими як підвищення фіскального тиску на економіку країни, але не пов'язується з перспективами економічного зростання.

Таким чином, попри існування системи мінімальних соціальних стандартів в Україні та поступове підвищення існуючих, діюча в Україні система державних соціальних стандартів не є цілісною та поки що не зорієнтована на конституційні норми, не забезпечує урахування міжнародних норм в галузі застосування соціальних стандартів. Діючі на сьогодні соціальні стандарти далекі від сучасних економічних реалій та застосовуються без урахування економічних можливостей держави.

Отже, впровадження ефективних ринкових механізмів функціонування національної економіки в поєднанні із забезпеченням, передбаченої Конституцією України, соціальної орієнтації економіки вимагає впровадження якісно нових підходів та принципів до встановлення соціальних стандартів.

Принципами формування сучасної системи державних соціальних стандартів, яка створюється з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, мають бути:

- законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів та нормативів;
- забезпечення диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів;
- наукова обґрунтованість норм споживання;
- забезпечення прозорості та громадського контролю при їхньому визначенні та застосуванні;
- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту та трудових відносин.

В перспективі є доцільним введення соціального стандарту працівника, який встановлюється трьохсторонньою комісією за участю представників уряду, роботодавців та найманих працівників. Такий стандарт потребує врахування:

- необхідності утримання непрацевдатних членів сім'ї. За розрахунками автора коефіцієнт збільшення повинен дорівнювати 1,3–1,5;
- сучасних стандартів «мінімального споживчого бюджету».

Для цього потрібно:

- 1) передбачення у Законі України «Про прожитковий мінімум», одночасне затвердження наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг із визначенням прожиткового мінімуму;
- 2) реалізація постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп»;
- 3) вдосконалення нормативу для розрахунку прожиткового мінімуму для різних категорій населення;

- 4) введення відповідно до фактичних витрат населення ранжування співвідношення продовольчих, непродовольчих товарів та послуг з метою об'єктивного врахування реальних витрат населення за їх зваженістю за часом використання (наприклад, хліб та холодильник);
- 5) приведення структури набору товарів та послуг у відповідність до реальних умов, життєвих потреб людини та медичних стандартів для різних верств населення;
- 6) врахування при проведенні наступного перегляду наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, зміни середнього розміру сім'ї за відповідний період;
- 7) розроблення методики врахування регіональних та професійних відмінностей при формуванні прожиткового мінімуму тощо.

Окрім того, для обґрунтування ПМ варто розробити й ухвалити Закон України «Про споживчий кошик», а відповідно до Закону України «Про інформацію» забезпечити якісну, своєчасну інформацію про зміну його рівня.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, в ході дослідження автор дійшов висновку, що необхідна розробка системи соціальних стандартів, яка б дійсно забезпечувала гідний рівень життя населення та відповідала європейським стандартам, при цьому її запровадження має передбачати поступові етапи досягнення цих стандартів протягом декількох років окремо для кожної категорії населення. З огляду на це, в основу розрахунку допомоги необхідно закласти не ПМ та МЗП, як це визначається у діючих соціальних законах, а соціальні стандарти. Перспективи подальших розробок пов'язані з удосконаленням методології розрахунків соціальних стандартів для підвищення рівня доходів та якості життя населення.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 1600 с.
3. Очирова А. Стандарты нищеты [Електронний ресурс] / А. Очирова. – Режим доступу: www.viperson.ru.
4. Елесеєв А. А. Социологическое содержание соотношения стандартов, права и морали / А. А. Елесеєв // Весник Моск. Ун-та. Социология и политология. – 2005. – № 3. – С. 41–45.
5. Волгин Н. А. Социальное государство: [учеб.] / Н. А. Волгин, Н. Н. Грищенко, Ф. И. Шарков. – М., 2003. – 414 с.
6. Политика доходов и качество жизни населения / под ред. Н. А. Горелова. – СПб.; Питер, 2003. – 656 с.
7. Феоктистов Д. В. Методология оценки уровня и качества жизни населения / Д. В. Феоктистов // Налоги. Инвестиции. Капитал. – 2002. – № 3–4. – С. 15–20.
8. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Закон України «Про державний бюджет України на 2012 рік» від 22.12.2011 № 4282–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Соціальні стандарти та соціальні гарантії: теоретичні аспекти, проблеми, світовий досвід: [монографія] / за ред. В. Латік, В. Мушиніна. – К.: ЦПСД. – 2007. – 320 с.
11. Звіт про НДР Вдосконалення системи соціального захисту населення в умовах підвищення споживчих цін (№ держреєстрації 0108U002370). – НДІ праці, 2008. – 155 с.
12. Статистичні матеріали Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Прийнято до друку 20.04.2013